

POSUDEK OPONENTA BAKALÁŘSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

NÁZEV: *Alchymie jako brána ke štěstí*, 62 stran textu, obrázky v textu, seznam pramenů a literatury

AUTOR: Roman ERÖS

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Odevzdáno na Ústavu českých dějin FF UK v červenci 2012.

Téma „dějin alchymie“ jistě patří k lákavým, ale zároveň obtížným námětům. Roman Erös se zaměřil logicky jen na některé aspekty problematiky: zejména osudy (nejen raně novověkých) alchymistů a jejich vztah k vlastnímu řemeslu. Pokouší se o určité ospravedlnění těchto „šarlatánů“ a přínosu alchymie pro rozvoj nové vědecké disciplíny, chemie. Je to téma odvážně stanovené, odvážně již širokou časovou perspektivou od pozdního starověku do raného novověku, ale také nutnou interdisciplinarností – kromě historických kompetencí vyžaduje i alespoň základní orientaci v chemii, ale i filozofii a hermeneutice.

Práce je nazvaná poeticky, ale s chybou v anglickém názvu (nikoli „like a gate“, správně je „as“). Řada nepřesností se objevuje v anglickém překladu anotace (chybná je vazba: „The aim of this Bachelor thesis is not rendered and reveal“, anglická verze přesně neodpovídá té české – „hledání kamene mudrců“ – „search for the stone“. Určitou formální nedokonalost práce naznačuje již chybně uvedený rok podání práce (ne 2011, ale 2012), chyby v obsahu („Alchymie v českých zemích“). Práci nelze upřít určitou čtivost a navzdory stylistickým neobratnostem je počet skutečných chyb celkem malý;¹ řadu nedostatků vykazuje ovšem interpunkce. V poznámkovém aparátu navrhuji zkracovat opakovaně citovaná díla (autor tak někdy činí, někdy ne), každá poznámka by měla být ukončena tečkou.

Rozpaky působí v úvodu práce argumentování s lidskými sny a překračováním hranic lidských možností a značně subjektivní uvažování, které nepatří dle mého soudu do historického výkladu. Struktura práce není příliš nápaditá, obsahuje úvod, závěr a devět za sebou jen volně řazených kapitol, které se často obsahově i časově prolínají.

Úvod je formulován poněkud neurčitě. Autor si tu sice klade určité cíle a snaží se alchymii obhájit, vágní je ale tvrzení, že chce ukázat „alchymii v její pravé podobě“. Když píše, že „doba osvícenství přinesla myšlenku, že alchymie je obor, který nikam nesměřuje“, bylo by vhodné uvést odkazy na literaturu. Nejasná je i poznámka na s. 6 – „Současný katalog čítá ...“ katalog čeho?

Autor představuje prameny a literaturu, zejména traktáty vydané D. Ž. Borem. Tyto traktáty charakterizuje, což je v pořádku, měly by však být časově zařazeny: práce tak chronologicky pluje vlastně ve vzduchoprázdnu. Stejně tak chybějí přesné odkazy na tyto texty, jejich stránkový rozsah a zdůvodnění, proč vybírá z obrovského množství alchymisticky relevantních textů právě tyto (kromě – jistě důležitého – důvodu, že byly nově editovány).

R. Erös přehlíží i poměrně rozsáhlý výběr z literatury k tématu: opět tu bohužel chybějí přesné bibliografické odkazy. Pokouší se však o jakousi reflexi těchto prací (včetně důležitého poznatku, že některé práce se svou strukturou i obsahem navzájem podobají a opakují). Navzdory některým svébytným postřehům je však tato pasáž na historický text ještě příliš subjektivní.²

V pasáži „Kořeny alchymie“ autor přehlíží různé názory na etymologii slova alchymie a také jeho různé užívání v různých obdobích. Tato část je celkem v pořádku, jen bych i tady uvítal důslednější citování pramenů. Bohužel i na s. 12 se jeden odstavec objevuje ve stejném znění dvakrát. Autor by se také měl vyvarovat časových skoků ve výkladu, respektive některé úvahy (byť je mi zřejmé, že v případě dané problematiky je to nanejvýš obtížné) jasně ukotvit v čase, včetně

¹ Na s. 8 – „Kromě jiného je tam spousta rad ...“, „Dále si myslím, že je třeba ještě zmínit“, „musím přiznat, že se to čte lépe než lečkerá rádobý fundovaná studie o alchymii a alchymistech“, „kniha od Agricoli“, překlep je i v názvu citovaného díla *Atalanta fugiens* (místo *fugiens*), na s. 16, na s. 19 se zase objevuje slůvko „podvrch“, neskloňujeme „Theophiluse“, ale „Theophila“;

² A obsahuje poněkud naivní tvrzení, např. s. 10: „Je úplně logické, že před nálezem tohoto dopisu zmínění historikové nemohli o tom psát.“

takových drobností, jako citování z textu Basilia Valentina, kde se (s. 14) objevuje pouze rok vydání textu, nikoli přesnější dobové zařazení jeho vzniku.

Dosti zmatečně působí výklad o přiřazení jednotlivých kovů k planetám. Pasáž „Předchůdci alchymie“ se zabývá rozmanitými kořeny a předobrazy změn látek (včetně Bible či antického starověku, zbytečně podrobný a přitom bazální je výklad o nauce o pralátkách). Úvahy o tom, jestli se alchymie zrodila v Číně, starém Egyptě či arabském světě, jsou jistě zajímavé, je však otázka, nakolik mají místo v práci podávané k obhájbě na Ústavu českých dějin (I když jsem si samozřejmě jsem si vědom toho, že každá práce musí být začleněna do širšího kontextu.) Výklad se tu navíc odvíjí spíše v rovině chemické či alchymistické než historické (např. při popisu různých kvalit kovů), a navíc kompilační. Argumentace, proč se evropská alchymie opřela především o alchymii arabskou, je dosti zjednodušená, autor tu pak hned přechází do přílišných detailů ohledně spisu mnicha Theophila (s. 24) a v detailech se poněkud utápí.

Důležitá je pozornost věnovaná Liber Hermetis a reakci Alberta Velikého a dalším středověkým učencům, kteří mohli být považováni za alchymisty: opět je to pasáž ale spíše kompilační, někdy obsahující i těžko doložitelné skazky (např. na s. 28 o nemoci papeže Bonifáce VIII.) a velmi podrobný popis magických praktik.

Českému prostředí blíže má pasáž o tzv. Smaragdové desce a kameni mudrců (kapitola VI.) a jejím překladu Bavora Rodovského (byť tady autor jen přebírá a nekomentuje naivní názory o tom, že desku měl zachránit Noe při potopě světa ...), autor však text pouze převypravuje, nijak jej nehodnotí. I další výklad působí neuspořádaně, přeskakuje od českého prostředí do evropského a zpět, drží se však alespoň v 16. století. Poměrně čtivě je napsaný Paracelsův životopis a rozebrány jeho vazby na české prostředí (autor např. zmiňuje dopis Ferdinanda I. znojemskému purkmistrovi: viděl autor tento dopis? nebo odkud převzal citaci?) a pohlíží i na Paracelsův odkaz (i když Paracelsově tělesnému postižení je věnována příliš velká pozornost).

Nejcennější pasáž je však část věnovaná alchymii v českých zemích, počínaje prvními kontakty v 13. století. Autor tu mj. konstatuje, jak čeští „alchymisté“ (např. Jan Těšínský) přebírali alchymistické myšlenky. Je to opět ale spíše výčet osob s alchymistickými zájmy, které se objevily na českém území, nebo které z Čech pocházely. Zajímavá je zmínka o rukopisu alchymistických textů, nalezeném na zámku Mnichovo Hradiště, který by zasloužil ještě větší pozornosti. Tady autor reviduje některá životní data alchymistů a snaží se vysvětlit jejich hledání, jejich tužby. Možná by bylo zajímavé se na některá díla – zejména Maierovo – bylo dobré podívat jako na celek a nevybírat z nich jen alchymistické pasáže. R. Erös upozorňuje i na některé méně známé alchymisty, jako Daniela Stolcia, původem z Kutné Hory (tvrzení, že jeho dílo *Viridarium Chymicum* nepřináší z alchymistického hlediska nic nového, by zasloužilo důkladnější argumentaci). Největší pozornost je věnována asi Bavoru Radovskému z Hustiřan, autor tu upozorňuje i na některé prameny a na jeho působení ve službách Rožmberků. Autor pak podrobně analyzuje Bavorova díla, snaží se upozornit na jejich různé zdroje, na jejich opírání se o Bibli: jistě by tento rozbor mohl být ještě prohlouben. Zajímavá je i úvaha o tom, jak se alchymistické působení odráží v Březanových Životech posledních Rožmberků: je tomu tak jen na jednom místě, jak R. Erös uvádí, nebo ve více pasážích? Pracoval autor se spisy Jana Zbyňka Zajíce?

Pasáž o alchymistově laboratoři se opírá pouze o literaturu, bylo by zajímavé zjistit, jestli bychom o konkrétních případech mohli najít alespoň zmínky v českých pramenech. Autor pak rozebírá dozvuky alchymie a první kroky na poli chemického bádání (v našem prostředí např. Kryštof Bergner, i když je otázka, jestli právě jeho laboratoř byla první chemicko-technologická, jak lze zdůvodnit?). Když hovoří o nálezů kamene mudrců Angličana Cockrena – co to znamená? Co bylo ono záhadné zlato, které vyrobil alchymista Barbault?

V závěru autor hájí význam alchymie pro dějiny vědy a její místo ve vývoji přírodních disciplín. Vyzdvihuje také osobnost Bavora Rodovského, jehož pokládá za „pocitivého alchymistu“ oproti Kellymu. Naprosto lze souhlasit s autorovým (a Alleauovým) tvrzením, že alchymii je třeba chápat jako esenciálně uzavřený svět, a ne ji jen zpochybňovat jako šarlatánství.

Nezastírám, že práci R. Eröse posuzuji již podruhé. Navzdory trvajícím výhradám hlavně vůči tematickému vymezení práce, třídění poznatků a místy dosti neurčitému stylu však oceňuji, že se autor od první předložené verze posunul poněkud dále, rozšířil prameny své práce, byl schopen reflektovat sekundární literaturu, zpřesnil citační úzus a hlavně, že se více odpoutal od svých zdrojů. Proto práci navrhuji k obhájbě.